

Jak se vyhnout problémům na exkurzi

verze 5

„Dobrý průvodce dovede v noci a v dešti velkou skupinu invalidů a špičkových sportovců na místo včas, v dobré náladě a se splněným cílem.“

(neznámá autorka)

Průvodce je člověk, ať už profesionál či amatér, ochotný a schopný dovést ostatní do cíle. Měl by být schopný umět na trase podat exkluzivní informace o čemkoliv. V dalším textu se budeme zabývat průvodci hlavně po českých horách nebo jinde v přírodě a pomineme průvodce po hradech nebo průvodce elektroinstalací vozidla značky Trabant. Zde se průvodcem míní i žena zabývající se touto činností (lingvisticky správně asi průvodkyně).

Průvodce bývá často angažován školou či nějakým spolkem, resp. vedoucím skupiny/organizátorem, aby vedl skupinu neznámým terénem po neznámé trase. Jedním důvodem je to, že vedoucí skupiny/organizátor terén nezná a neumí exkurzi naplánovat. Druhým důvodem je, že se účastníci chtějí dozvědět o terénu něco zajímavého, co se dá snad vyčíst z tištěných průvodců, ale co lze hůře podle psaných pouček vyzorovat v terénu. Nežádka se chtějí všichni dobře pobavit, ale vždycky se chtějí všichni ve zdraví a spokojenosti vrátit.

Z hlediska dobré interpretace platí při vedené exkurzi vše, co platí při dobré prezentaci. Tento dokument neřeší problematiku interpretace na exkurzích, ale eliminaci možných problémů, které na exkurzi mohou nastat.

... co vědět nejdříve?

Při vedených exkurzích se může i zkušenému průvodci přihodit celá řada problémů a komplikací. Velké většině z nich lze předejít, ostatní je nutné řešit na místě. Pak záleží jen a pouze na průvodci, jak si s danou situací poradí. Protože nakonec bude on většinou morálně odpovědný za výsledek akce, má povinnost předem vědět některé základní podmínky exkurze:

1. koho bude doprovázet (věk, počet, handycapy, nároky, zájmy, zaměření);
2. kudy, kam a kdy (délka trasy, náročnost, úskalí);
3. co vlastně chtějí;
4. co za to.

Ad 1. – koho

Ideální velikost skupiny bývá do 20 lidí (účastníků). Pokud skupina, kterou máte doprovázet, je příliš velká, pokuste se dohodnout její rozdělení a doporučte oddělené skupince náhradní program někde v muzeu či ve městě a nabídněte jí stejný doprovod následující den. Nelze-li jinak, sežeňte si pomocníka. Mluvit k 80 lidem tak, aby vám všichni rozuměli a všichni vás i slyšeli, je většinou nesmysl. Vaše image dobrého průvodce pak zbytečně utrpí, aniž byste to mohli výrazně ovlivnit.

Čím je větší skupina, kterou vedete, tím půjdete pomaleji. Pravděpodobnost, že někdo bude zdržovat (zavazovat si boty, chtít fekalizovat terén, pít, bo umírá žízni, jíst, bo umírá hladu, bude mu horko/zima atd.) roste s velikostí skupiny. To můžete zmírnit (nikoli úplně odstranit) tím, že naplánujete přestávky a skupinu na ně připravíte.

Průvodce pochopitelně musí přizpůsobit trasu fyzickým možnostem skupiny. Na druhou stranu, příliš snadný výlet může být příliš fádni. Není na škodu přiměřeně zdevastovat fyzické síly účastníků, protože pak si zážitky vryjí hlouběji do paměti. Je třeba najít tu správnou mez, kdy exkurzi účastníci ještě přežijí a kromě bolavých nohou si ještě zapamatují něco jiného. Guru české interpretace přírody Míla Nevrlý píše, že není vysoké hory bez hlubokého údolí.

Když jsme vodili školní výpravy z Rýchor na Sněžku, dost dětí protestovalo a žadonilo o možnost vyjet na vrchol Sněžky lanovkou. Výlet samotný totiž představoval více jak 30 km a převýšení přes 1.300 výškových metrů. To je bohužel víc, než většina dětí i dospělých kdykoliv ušla a překonala. Nikdy jsme ale lanovku, pokud nebyla nezvratitelně žádána také pedagogy, nepovolili a devastovali děti túrou v horách. Vracely se poničené, utahané, s patami posetými puchýři. Vždycky byly ale nakonec rády, že překonaly náročnou cestu, mají se čím chlubit a na co vzpomínat. ...že mají něco, co jiní nemají. Pokud jsme devastovaná dítka plácali obdivně po ramenou s tím, že jejich tatík by určitě tak náročnou túru neušel, byla výhra v kapse.

Velké problémy mohou nastat při výrazně rozdílné kondici či dovednosti účastníků. Ta se projeví nejčastěji na exkurzích na kole nebo na běžkách. V obou případech je vhodné mít s sebou pomocníka, který v případě nouze zajistí druhou (slabší) skupinu, která se může snadno vyčlenit. Pokud zůstane průvodce sám, musí skupinu vést, tedy být vpředu, a neví, co se děje v závěru. Pokud nejste schopni k větší skupině na běžkách či na kole zajistit svého pomocníka (alespoň vedoucího skupiny – organizátora, učitele atd.) a účastníky velmi dobře neznáte, vedení skupiny raději odmítněte.

Kdysi jsem byl žádán o doprovod jedné rodiny na Sněžku a Obří hřeben. Byla zima, malá viditelnost, snůh byl zledovatělý a běžkám neskýtal žádnou oporu. Exkurzi jsem od počátku nedoporučoval, neboť se mi zdála vzhledem ke zkušenostem a vybavení účastníků velmi riziková. Když jedna paní řekla, že nepůjdu-li s nimi, půjdou sami, podlehl jsem a s doprovodem souhlasil. Tato varianta se mi zdála tak nebezpečná, že jsem se snažil toto nebezpečí eliminovat alespoň svojí přítomností na místě samém. Pokud by akce dopadla špatně, nebyl bych za ni asi právně odpovědný. Ale já jsem nedokázal v oné chvíli špatné rozhodnutí paní odvrátit. Navzdory velkým problémům a neúměrnému riziku jsme se na boudu dostali včas a v pořádku. Trochu pozdě paní mi dávala za pravdu, že její nápad vydat se na cestu nebyl nejlepší. Měl jsem za to, že jedinou šancí bylo odvrátit nebezpečí přímo na místě mojí osobou, protože nebyl nikdo jiný, kdo by to udělal. S odstupem času vím, že klíčové by bylo přesvědčení klienta, aby se do zjevného rizika vůbec nepouštěl. To jsem ale nedokázal.

Ad 2. – kudy a kam

V některých případech ani vedoucí skupiny/organizátor přesně neví, co je kde na horách zajímavého a jeho zkušenosti a informace často vycházejí pouze z toho, co se někde doslechne nebo vidí na pohlednicích. Vaše úloha jako průvodce je také v tom, že víte, kde jsou jaké zajímavosti. Trasu byste měli důkladně prodiskutovat předem s vedoucím skupiny/organizátorem a zjistit, proč je jeho objednávka právě taková jaká je. Pokud o ní máte pochybnosti nebo znáte lepší variantu, neváhejte navrhnout (a pochopitelně zdůvodnit) její korekce. Budete překvapeni, že spousta vašich návrhů bude vedoucím skupiny/organizátorem akceptována bez větších diskuzí k oboustranné spokojenosti. Jste přeci znalý profesionál a také proto si vás vedoucí skupiny/organizátor najímá.

Angažovala mě jednou paní učitelka z trutnovské školky. Ač byla téměř místní, obávala se i jednoduchého výletu kabinkovou lanovkou na Černou horu, protože neznala terén dobře a její představy o náročnosti byly značně zkreslené. Výlet dopadl skvěle a všichni, velcí ale hlavně malí se královsky bavili.

Vlastní délka trasy a rychlost, kterou se po ní budete pohybovat, se bude pochopitelně odvíjet od požadavků skupiny, jejich schopností a velikosti skupiny. Ve velké skupině je velká pravděpodobnost, že bude třeba více zastávek nebo někdo bude potřebovat pomalejší tempo. Čím větší skupina, tím pomaleji půjdete. Nepočítejte s tím, že urazíte více jak 2 - 3 km/hodinu, protože budete čekat na opozdilce, budete muset včlenit neplánované zastávky pro fotografie a podobně. Vždy je lepší vsunout zastávku na nějaké chalupě, kde před koncem výletu dopřejete odpočinku a občerstvení všem, a utratíte časovou rezervu, kterou jste ušetřili.

Občas mi vedoucí skupin kladli otázku, za jak dlouho budou na Sněžce, půjdou-li z Pece pod Sněžkou. Musel jsem jim odpovídat sice upřímně, ale pro ně neuspokojivě, že nemám tušení. Neznal jsem kondici účastníků, jejich motivaci ani schopnosti. Neznal jsem složení skupiny ani její velikost. Jen jsem jim mohl říci, že to chodíme s podobnými skupinami s výkladem ve stejné roční době obvykle 3 hodiny. Nejobtížnější a nejdelší část cesty, od kapličky v Obřím dole po Slezský dům ale běhávaly patnáctileté běžkařky z trutnovského lyžařského oddílu 16 minut.

Ad 3. – co vlastně chtějí

Na první pohled to je jasné. Většinou ale není. Pod pojmem „doprovod na Sněžku“ si můžete představit výstup na nejvyšší kopec v Česku nebo geomorfologickou exkurzi nebo výlet na pěkné místo v Krkonoších nebo výlet lanovkou kamkoliv nebo devastační zážitek pro pubertální výrostky. Překvapivě často klientovi můžete nabídnout exkurzi jinam, než původně chtěl. Tak můžete skupinu zavést na místa méně známá, méně ohrožená, méně navštěvovaná.

Ad 4. – co za to

Veřejnost je zvyklá, že ochranáři zajišťovali exkurze zadarmo a očekává, že to tak bude i nadále. Pokud děláte jednu – dvě vedené exkurze za rok a to ještě pro kamarádku, co učí v místní škole, kam chodí váš synek/dcerka, klidně ať je exkurze zadarmo i nadále. Pokud ale těch exkurzí děláte víc, není úplně od věci si za ní říct o peníze. Má to několik háčeků – vaši zákazníci musejí být s exkurzí stoprocentně spokojeni; musejí dostat víc, než chtěli; nesmíte chtít víc než je moc a musíte vědět kdy a jak si o peníze říct. Měli byste mít vy (nebo váš zaměstnavatel) nějaký ceník, podle kterého budete chtít za svoje služby zaplatit. Důvody, proč mít zpoplatněné exkurze jsou následující:

- S přípravou exkurze máte práci, strávíte nad tím nějaký čas.
- Dobrá exkurze je dobrý edutainment (vzdělávání zábavou), podobně jako dobrý film; když jdete do kina, tak platíte jak mourovatí (a tvůrci filmů mívají svoje konta trochu větší, než jsou ta vaše).
- Trávíte vy (nebo váš zaměstnavatel) noci nad projekty, aby vám dal propagáč, který na exkurzi rozdáváte, a zajistil vám plat. Není důvod, aby ředitel školy netrval noci podobně, a peníze jste neměl vy (nebo váš zaměstnavatel).
- V očích veřejnosti jsou věci zadarmo věci nekvalitní. Tím, že je donutíte platit, jim podsouváte myšlenku, že si kupují něco výlučného, co jiní nemají. Většina lidí chce mít to, co jiný nemá.

O peníze si řekněte na konci první fáze domlouvání exkurze. Je velmi důležité pořadí informací, které mezi vámi a klientem proběhne. Předpokládejme následující scénář:

1. Klient vám volá a chce, abyste vedli exkurzi.
2. Vy si poslechnete pozorně, co chce, odsouhlasíte, že v dohodnutém termínu exkurzi povedete.
3. Doporučíte mírné úpravy exkurze (většina klientů přesně neví, co chce, vy ale přesně víte, co mohou vidět a zažít). Tím, že doporučíte drobné úpravy, přesvědčíte klienta, že jste ten pravý člověk, který dokonale zná místo, které chce vidět.
4. Navrhnete čas a místo začátku a konce exkurze, řeknete, jak bude exkurze dlouhá, kolik km se půjde, kudy, jaké bude převýšení a co tedy klient může vidět. Slíbíte nějaké drobnosti pro každého účastníka.
5. Zeptáte se, zda nebude problém za vaše služby chtít 40 Kč od dítěte (učitele šetřete, raději kývnou na 40 Kč od každého dítěte než 35 Kč od každého účastníka, tedy od nich taky). Chtějte jednotkovou cenu, nikoli celkovou. Lépe vypadá, když chcete 40 Kč od dítěte, kterých bude 30, než když si řeknete o 30x40 Kč=1200 Kč.
6. Nabídněte možnost platit hotově proti orazítkovanému příjmovému dokladu nebo na fakturu (tady sice nutíte klienta k výběru ze dvou nepříjemných možností, ale vypadáte, jako když se maximálně snažíte klientovi vyjít vstříc).

Nebojte se toho, klienti rádi zaplatí za něco, co chtějí. A vy je přesvědčíte, že vaši výbornou vedenou exkurzi moc chtějí. A za tu cenu se to vyplatí.

Na Správě Krkonošského národního parku jsme zavedli placené služby ekovýchovy, pokud lektor někam musí za klientem dojet. Ceník je nastavený jako minimální částka, která stoupá se vzdáleností, kterou lektor musí jet. Důvodem je to, že Správa chce zaměstnávat lektory, nikoli řidiče. Pokud si takový mechanismus nenastavíte a budou vaše akce dobré, budou vás chtít i daleko, a vy strávíte víc času jako řidič, než jako lektor. Akce Správy jsou zdarma v roce 2015 ve Vrchlabí. Jinde uplatňujeme uvedený ceník. Stalo se mi za 5 let jednou, že klient/škola nechtěla za akci zaplatit, protože ty peníze neměla od dětí vybrané. Následující rok už byla připravená lépe.

... domlouváme podrobnosti.

Pokud jste si doprovod už domluvili, nezbyvá než se na danou exkurzi náležitě připravit. Předpokládám, že sami trasu a vše, co vás na ní může potkat (počínaje geologickými zajímavostmi na trase a konče nečekanými komplikacemi v podobě utržené podrážky účastníka), znáte dokonale, a tedy není třeba vašeho studia (i když vždycky je co vylepšovat). S vedoucím skupiny/organizátorem si předem ujasníte:

- kde a kdy se sejdete a kde a kdy se rozejdete;
- trasu, kudy půjdete a zdůrazníte její náročnost (raději trochu přehánět a přitvrdit, než ji prezentovat jako příliš jednoduchou a snadnou – mimo jiné proto, že přeživší účastníci budou na sebe hrdí, jak obtížnou trasu zdolali);
- vybavení, které by měli účastníci mít (tomu je třeba věnovat velkou péči, neboť pod pojmem pohorky si někteří představují vše - od sandálů po holinky).

Boty – i když značná část značených cest v Čechách je průchodná v dobrých sandálech, tak tyto nedoporučuji. Jednak noha v nich většinou klouže a vznikají puchýře a odřeniny, druhak nohu nechrání. O problémy v podobě nakopnutého kamene či zapíchnuté větve do chodidla není nouze. Sandály se hodí na krátké a jednoduché cesty po asfaltu. Na středně náročné trasy lze nosit i nízké trekové boty a na těžké cesty i v létě pak poctivé pohorky. Definice těžké a středně těžké cesty je zde velmi obtížná. Není to otázka pouze jejího povrchu a sklonu, ale také toho, jak dlouho po ní jdeme a co neseme.

Doliny Slovenského ráje, kterými protékají potoky, lze v létě za horkého počasí absolvovat v pohorkách nebo dobrých sandálech. Kdysi jsem je všechny prošel během týdne se skupinou dobře vycvičených dědek. Všichni jsme v sandálech začínali první túru. Bylo velmi příjemné brodit se chladnou vodou, když vzduch měl +25 °C. Ke konci týdne jsme z celé skupiny měli sandály pouze dva. Ostatní měli na chodidlech drobné oděrky a ranky, které vznikly proto, že rozmáčená kůže byla křehká a snadno zranitelná. Museli proto obout vysoké a pevné boty. Kdybychom nesli na zádech těžké kletry, nebo děcka nebyla v dobré kondici a neměla s podobnými akcemi zkušenosti, bylo by rovněž velké riziko v tom, že se někomu noha na kluzkém kamení či žebřících smekne nebo pohmoždí kotník. V případě této konkrétní skupiny bylo však přijatelné.

Oblečení – prakticky po celý rok nezkazíte nic, když budete vyžadovat všechny tři vrstvy sportovního moderního oblečení. O jejich principu bylo napsáno mnoho. Taky kolem něj panuje mnoho bludů. Jen stručně a krátce tedy shrňme, že:

- **první vrstva** odvádí pot od těla. Její kouzlo netkví v tom, že udrží vaše tělo suché, když budete stoupat do kopce s 30 kg v kletru. Budete se potit vždy a triko bude vždy mokré. Její kouzlo je v tom, že rychle uschne. Zatím co v bavlněném triku na vrcholu Sněžky budete vlhčí ještě hodinu, v triku z polypropylénu nebo merina budete tamtéž vlhčí jen 20 minut;
- **druhá vrstva** hřeje. Profoukne ji vítr, ale mezi svými vlákny udržuje dost vzduchu a tedy i teplo. Zvlhne-li, rychle uschne;
- **třetí vrstva** chrání před větrem a deštěm. Většinou jde o tkaninu se speciálním zátěrem nebo nalaminovanou membránou s dírkami menšími, než je nejmenší kapička vody, ale většími než molekula vodní páry. Kapky deště se po ní kutálí a dovnitř se nedostanou. Tedy do určité míry. Tato vrstva sama sice moc nehřeje, ale zase nepropustí studený vítr k tělu. Zajišťuje tedy i tepelný komfort. Polezete-li ale do kopce s těmi 30 kg na zádech, stejně budete mokří, protože se voda nestihne dostat přes membránu a srazí se na spodní straně větrovky.

V srpnu roku 2002, v době velkých povodní, jsme opět se skupinou dobře vybavených dědek přecházeli během pěti dnů Jeseníky po hřebenech. Hned druhý den ráno začalo vydatně pršet a déšť ustal až hodinu před tím než jsme poslední den nastupovali do autobusu a vraceli se domů. Všichni jsme byli mokří bez ohledu na kvalitu větrovek. I nejdražší bundy, kalhoty a pohorky se speciálními membránami nakonec propustily povodňové deště k tělu. Kdo se spolehnul na nepromokavou igelitovou pláštěnku za 100 Kč, tak se při stoupaní zpotil, a vypocená a odpařená voda kondenzovala na vnitřní straně pláštěnky. Mokří jsme byli všichni.

Kletr – na krátkých výletech na jeho kvalitách příliš nezáleží. I sebehorší reklamní batoh je lepší než igelitka v ruce. Ve vašem případě, jste-li průvodci by už kletr a jeho obsah měl splňovat jisté náležitosti, protože vás bude provázet po řadu dní, měl by se dobře nosit a měl by něco vydržet. Nevyplatí se na něm šetřit, ale je zbytečné za něj utrácet mnoho peněz. Tuzemské značky nabízí výborné kletry za rozumné ceny. Rozpadající se pytel na zádech nebude vaší dobrou vizitkou.

Jídlo a pití – je důležité, bo na něm do jisté míry záleží na výsledku a celkovém dojmu z exkurze. V současné době se stává jen málokdy, že jsou účastníci jídlem na jednodenní výlet vybaveni nedostatečně. Zato o nadbytku nouze nebývá. Na jednodenní výlet pro zdravého člověka stačí kus chleba se salámem, jablko a nějaká sušenka. Je ale vhodné s sebou nosit nějakou čokoládu, energetickou tyčinku nebo podobnou sladkost jako prevenci proti hypoglykemickému šoku některé diety držící účastnice. O pití se dozvíte více v kapitole věnované vaší osobní výbavě.

Jako dítko školou povinné jsem byl starostlivou maminkou na školní výlety vybavován vydatnými svačinami. V první a v druhé třídě se v sáčku objevovala rajčata a koblihy. I když oboje mám velmi rád, v oné době jsem je nenáviděl, protože jsem jen těžko zabraňoval tomu, aby se obsah zmíněných kulatých potravin (a obsah obou je si vizuálně dosti podobný) neocitnul na mém sněhobílém tričku nebo difusně rozptýlený uvnitř batohu. Později jsem viděl i důkladně rozemnutý tavený sýr pokrývající v tenoučké zasychající vrstvičce vše, co se v kletru nalézalo. Pláštěnkou počínaje, mapou a fotoaparátem konče. Podobnou službu zajistí v době letních veder i nešikovně zabalená čokoláda.

Trekové hůlky – zprvu propagované v našich zemích hlavně východoněmeckými občany, nyní (po právu) nalézající svoje místo i ve výbavě našich výletníků. Netrénovaný a starší člověk spíše udýchá stoupání po kamenité strmé cestě, než ujde klesání po schodech, jako jsou například ze Sněžky směrem na Jelenku. Na nich si velmi často namůže kolenní vazy a vážný problém je na světě. Trekové hůlky odlehčí pro většinu lidí nepřírozeně namáhaná kolena a zajistí stabilitu při chůzi.

S kamarádem o téměř 20 let starším než jsem já, jsme přecházeli hřeben Západních Tater. Kamarád mě nabádal k trekovým hůlkám, a protože je v horách velmi zkušeným, poslechl jsem ho navzdory tomu, jsem se domníval, že tyto jsou jen pro důchodce a změkčilé Němce. Na úpatí kopce je vylovil z kletru a zmizel úděsným tempem ve strmé stráni. I když jsem je rozbalil taky, trvalo mi notnou dobu, než jsem ho dohonil. Na zoučkém hřebeni s námi cloumal prudký nárazový vítr a já byl rád, že se mám o co opřít. Po mnoha hodinách chůze s těžkými kletry po horských stezkách jsem začal dělat drobné chodecké chyby – smeknul se, podklouzнул, škobrtнул či zakopnul. Některé z nich by určitě končily velmi nepříjemným pádem. Hůlky mě podržely. Nenechám na ně dopustit.

... večer před exkurzí.

Zítř ráno povedete skupinu kamsi do hor. Musíte se taky připravit. Budete věnovat pozornost zejména:

- **předpovědi počasí** – na internetu je několik velmi dobrých stránek, kde se dozvíte poměrně přesně počasí na 3 dny dopředu. Nemá smysl hledat dlouhodobější předpovědi. Jsou velmi nepřesné. Na našich stránkách má slušnou předpověď počasí například norský server www.yr.no nebo vynikající polský www.icm.edu.pl, který nabízí dosti přesnou předpověď množství srážek, kolísání teplot, proudění vzduchu i oblačnosti. Dokonce v intervalech po 3 hodinách. Málokdy se Poláci spletou. Předpověď vás může varovat o nenadálých změnách počasí a podle ní můžete plánovat i řešení na první pohled nečekaných problémů nebo varovat na poslední chvíli účastníky exkurze.
- **možnosti alternativní dopravy** – bude se hodit, pokud budete nuceni vaši exkurzi zkrátit. Je dobré tedy vědět o možných únikových trasách a spojích, které vás a hlavně vaše účastníky odvezou do civilizace.

„Nejsou špatné podmínky. Jsme jen špatně vybaveni.“

(Chris Bonington, významný horolezec)

Stejně jako každý člen vaší exkurze si připravíte svůj kletr. Vaše výbava se bude ale od výbavy ostatních účastníků trochu lišit. Co byste v kletru měli mít:

- **Vaše jídlo** – jsou pryč doby, kdy jsem si připravoval svačinu vždycky den předem. Ani ranní shánění rohlíků po samoobsluhách před exkurzí nemusí být příjemné a někdy ani možné. Zkušenosti vykrystalizovaly v krabici s vlastnoručně vyráběnými müsli zvanými „turbovločky“. Protože se nekazí, nevylijí ani nevyschnou, tak není třeba je připravovat vždy před akcí. Krabici prostě doplním o pozřené množství ze zásobníku, co mám doma na kredenci a upilovaná lžice zanořená do krabice zajišťuje vždy i vhodné nářadí. Při výrobě svých turbovloček nezapomínám na čokoládu, která by měla vytvořit v směsi hrudky velikosti lískového oříšku. Jednak mám tu čokoládu rád a druhak se může zatraceně hodit, pokud se vám na cestě objeví někdo s hypoglykemickým šokem. Poslední dobou krabici jako obal nahrazuju vodáckým nepromokavým pytlíkem s rolovacím uzávěrem. Drží spolehlivě, neotevře se, když nechci, neprotrhne o cosi ostrého v kletru a s ujídáním obsahu lze zmenšovat celkový objem pytlíku.

Již sama výroba oblíbených turbovloček bývala pro mne i okolí malým dobrodružstvím. Recept samotný je sice jednoduchý, ale skýtá jedno nebezpečí. Vzal jsem vždycky pytlík ovesných vloček, nasypal je samotné do suchého kastrolu a přidal něco krystalového cukru. Postavil na plotýnku a za sucha a neustálého míchání pražil až do momentu, kdy cukr začal karamelizovat. To se projeví tím, že se vločky začnou vlhce lesknout a přestanou se sypat a začnou téci. Pak je třeba kastrol odstavit, obsah rychle za horka přesypat do mísy, kastrol vyškrábat a vyškrábanou hmotu nasypat do turbovloček. Jednak je na jeho dně nalepený karamel a prach z vloček, což by bylo škoda vyhodit, druhak to za studena nejde nijak rozumě odstranit. Nedá se to odmočit a nepomůže hrubé násilí. Zvláště, je-li napečená vrstva silnější. Pokud mi něco v tomto případě pomohlo, byla to chemie. Pouze hydroxid sodný ponechaný v dostatečně koncentrovaném roztoku v kastrolu byl schopen po dvou týdnech napečenou vrstvu narušit tak, aby se dala odřít špachtlí nebo drátěnkou. Brala s sebou většinou i kousky smaltu. Výroba vloček ale nekončí chemizací kastrolu. V momentě, kdy okaramelizované vločky jsou jen vlahé, zamíchám do nich kostky čokolády. Stačí opravdu ta nejlevnější, za 10 Kč stogramová tabulka. Je důležité kostky jen rychle jednou zamíchat a pak nechat směs dovystydnout. Pokud by se míchala několikrát v průběhu chladnutí, kostky čokolády se nenataví a neobalí vločkami, ale rozpatlají bez vytvoření tak báječně chutných hrudek. Pak čokoláda v turbovločkách ztratí smysl. Po úplném vychladnutí nejlépe druhý den, se do vloček zamíchá cokoliv, co dům či supermarket nabídne, záleží jen na chutích a délce bankovek, kterými oplýváte.

- **Vaše pití** - poslední dobou jsem si rozmařile navyknul na čaj v termosce. Mám ho rád a spíš jako nutnost jej chápu jako rituál. Mimochodem, je lepší připravit čaj v konvici mimo termosku a po jeho vylouhování to termosky nalít, než zalévat vřelou vodou čajové sáčky přímo v termosce. Pokud vyloženě nemrzne, je vynikajícím obalem na pití obyčejná PET láhev. Je levná, snadno dostupná a ještě nikdy mi netekla. To se o jiných termo i netermo lahvích říci nedá. PET láhev se dá taky zmačkat dle množství tekutiny uvnitř tak, že obsah nešplouchá a je potichu. A zabere méně místa. Na druhou stranu, do PET láhve se nedá nalít vařící čaj.
- **Vaše náhradní větrovka** – ta moje se mi mnohokrát osvědčila. Stačí ta nejjednodušší za pár korun ze supermarketu. Důležité je, aby se dala smotat do malého objemu. Na většině exkurzí se dříve či později objeví dítě, které je navzdory nabádání předem nedostatečně oblečeno. Pak se hodí i slaboučká vrstvička šustákové větrovky.

Větrovku jsem si pečlivě a přesně skládal do kompaktního a těsného tvaru a ukládal do silného PVC sáčku a fixoval gumičkami. Po čase jsem zjistil, že na lomových místech mi větrovka praská, trhá se a páchne zatuchlinou. Vlhko se do sáčku dostalo vždy bez mojí vůle – nevůle. Teď ji cpu chaoticky do síťovaného pytlíku a problémy nejsou.

- **Vaše rukavice a kulich** – jsou v mém kletru téměř po celý rok. V Krkonoších není měsíc, během kterého jsem za svojí praxe nezažil chumelenici a díky tomu i náladu na bodu mrazu. Přijde vhod, až budete na někoho čekat, nebo hned, jak vám nějaké děvče začne omrzat (chlapci omrzají objektivně méně, což je patrně dáno evolučně, by mohli děvčata zahřívát). Protože tyto součásti výstroje občas v zájmu přežití skupiny musíte půjčit někomu jinému a může se stát, že je ve své konečné podstatě budete muset rádi věnovat na vždy, nedoporučuji drahé a značkové výrobky. Podobnou službu jako ony odvedou i čtyř proužkové víc-adidasy od Vietnamců za pár korun, pro jejichž případnou ztrátu truchlit nebudete.
- **Váš mastný krém** – se hodí, když robátko účastníci se vaší exkurze nevěří na výskyt vlků v Čechách, sedá zpocenou zadnicí na studenou zem. Na značce krému nezáleží, hlavně že nějaký je.

Zkoušeli jsme při ulovení vlka nahradit absentující mastný krém zubní pastou. Nejde to. Stejně jako zubní pasta nejde nahradit mastným krémem.

- **Vaše lékárnička** – outdoorový trh nabízí celou řadu šikovných balíčků první pomoci. V podstatě stačí běžná lékárnička z povinné výbavy motocyklů nebo autolékárnička. Postačují a stojí třetinu toho, co outdoorové speciálky. Nejpoužívanější součástí bývá pružné obinadlo na podvrknutý kotník a náplast bez polštářků na puchýře. V některých případech je sice vhodné aplikovat prostředky proti alergiím (např. Zyrtec) ale současná metodika první pomoci zapovídá neodborníkům podávání čehokoliv do zažívacího traktu pacienta. Měli byste si dát pozor na expiraci součástí lékárničky, ale je lepší zalepit puchýř prošlou náplastí, než nemít žádnou.

Náplasti bez polštářků lépe drží na kůži a je vhodné je aplikovat už při náznacích prvních puchýřů. Skialpinisté se s podobnými problémy potýkají poměrně často a používají preventivně obyčejnou textilní kobercovou pásku ještě před tím, než vyrazí na túru.

- **Váš zavírací nůž** – nechybí ve výbavě žádného správného muže (a pořádná ženská by ho měla mít taky).
- **Váš toaletní papír** – i když vy jej nebudete potřebovat, je otázkou času, kdy jej bude potřebovat malý účastník vaší exkurze. Nosím odmotané dva metry a tyto pak v zauzlovaném mikrotenovém sáčku. Pokud se nosí jinak, rozpadá se, vlhne a je všude v kletru ve formě malých a houževnatých cucíků.
- **Vaše mapa** – i když sami znáte terén, ve kterém se pohybujete dokonale, stejně by mapa ve vašem kletru chybět neměla. Občas se stane, že se některý člen vaší exkurze musí odpojit a utéci z akce před plánovaným koncem. Je vhodné jej vybavit mapou, aby nebloudil a v ní mu vyznačit cestu, po které se má ubírat. Pozor, dosti často o ni přijdete bez náhrady. Kopírovat mapy a tyto kopie pak rozdávat všem účastníkům je za hranicí zákona.
- **Váš mobilní telefon** – na začátku exkurze je vhodné sdělit svoje jméno a telefonní číslo všem účastníkům exkurze. V lepším případě si jej i uloží do paměti nebo do mobilu. Pokud se některý z členů skupiny ztratí, mívá možnost vás kontaktovat. Kromě toho, pokud se vaše exkurze bude líbit, je zde možnost, že vás bude žádat spokojený účastník a vy budete mít další práci. Ve vašem mobilu by rozhodně neměla chybět čísla na Horskou službu, Policii České republiky, záchranku, hasiče a lidi, kteří by vám v nouzi mohli jakkoliv pomoci. Nespolehejte jen na obligátní 112, 150, 155 a 158. To jsou sice čísla bezplatná, ale na centrály na míle vzdálená od míst, kde se pohybujete. Horská služba v celé ČR má nově telefonní číslo 1210. Svůj první mobil jsem měnil, když jsem nečekaně promokl i s kletrem. Je vhodné mít mikrotenový sáček a mobil v něm nebo mít outdoorový nepromokavý mobil.

V horách, a v Krkonoších rovněž, je pokrytí signálem různých mobilních operátorů různé, nikoli kompletní. Vedle přirozených terénních nerovností a zařízených údolí zde vstupuje do hry operátorů o spojení i zahraniční konkurence se silnějším signálem v blízkosti hranic. Pokud je na mobilním telefonu nastavena ruční volba sítě, signál na některých místech může ztratit a mobil je nedostupný. Snaží se signál najít a vyčerpává baterii. Pokud je nastavená automatická volba sítě a vy na vrcholu Sněžky nebo jinde na hranicích, může se i při neškodném tlachání s kamarádem v Praze nečekaně vyčerpat kredit volajícího i volaného. Je tedy nejlépe nastavit automatickou volbu a nekecat, šlapat a volat či brát hovory, jen když je to opravdu nutné.

- **Vaše šňůra** – nebo aspoň nějaký provázek je šikovná věc. Nosím 20 metrů 2 nebo 3 mm silné horolezecké repšňůry. Pokud víte jak, lze ji využít různě. V zimě za hodně mizerné viditelnosti je dobré, pokud se jí účastníci zamlžené exkurze aspoň drží jako malé děti v jeslích na procházce. Opravoval jsem její pomocí i rozpadající se kletr, připevňoval předem zakázanou, ale nakonec stejně v ruce nesenou igelitku ke kletru. Nahradila mi prasklý nýt na sněžnicích. Mnohokrát pomohla táhnout vysíleného běžkaře či cyklistu, zde stačí opravdu málo a zaostávající účastník s pomocí vaší kondice a tenké pružné šňůry bude (muset) držet krok se skupinou (zde se lépe hodí gumová šňůra, něco jako je gumicuk, kterým se připevňuje almara na zahrádku škodovky při stěhování tchýně). Na delších zastávkách můžete bavit skupinou tím, že ji budete učit základní uzly.
- **Vaše baterka** – stačí obyčejná malinká jednodiodová reklamní. Hodit se bude nejen v noci při nehodě nebo zbloudění, ale i v momentě, kdy se skupinou zastavíte před otevřeným bunkrem. Vylovíte-li z kletru baterku, získáte okamžitě image na vše připraveného profesionála. Často se takové baterky integrují do mobilních telefonů. Bohatě postačují k nouzovému použití.

Nespoléhejte na to, že důchodci se nebudou chtít podívat do neuzamčeného bunkru. Za svojí praxe na Rýchorách jsem vedl kolem takové pevnůstky ne méně než 80 nejrůznějších skupin počínaje dětmi mateřské školky a konče chovateli pavích oček. Do bunkru se vždy hrnula alespoň část skupiny. Jedinou výjimku tvořili bývalí sudetští Němci. Z nich nechtěl nikdo. Možná ale proto, že byli špatně pohybliví a s berlemi se jim do úzkých tmavých prostor nechtělo.

... a skupina už stojí před vámi.

I když se to na první pohled nezdá, tak i vaše první slova před skupinou mohou výrazně snížit možné problémy a zvýšit šanci, že vás po exkurzi budou všichni účastníci bez rozdílu pohlaví velebit.

Skupinu samozřejmě přivítáte a pozdravíte. Představíte se a vhodným způsobem naznačíte, že jste opravdu ten pravý průvodce, nejlepší, který může být. Pochopitelně to neřeknete přímo, ale stačí, pokud ve správném okamžiku utrousíte jen tak mimochodem, že na Sněžku vodíte lidi 15 let, že je to vaše zaměstnání atd.

Před lety jsem s několika kolegy měl stoupat na nejvyšší horu Walesu, Snowdon. Naším průvodcem byl křepký stařík, který celý život vodil lidi na Snowdon. Jeho otec se prý živil celý život tím, že vodil lidi na Snowdon. Na informačním středisku, kde jsme se s naším průvodcem setkali, byla velká černobílá fotografie fousatého šlachovitého starce v kostkované čepici s okovanou holí. Byl to děd našeho průvodce, který se živil celý život tím, že vodil lidi na Snowdon. Nevím, jestli to byla pravda a ani na tom tolik nesejde. Ale navzdory tomu, že venku zuřila vichřice přes 110 km/hodinu a lilo jako ve sprše, jsem nepochyboval o tom, že nás děda na vrchol Snowdonu, po němž nebylo v té slotě ani potuchy, po cestě srovnatelné s výstupem Obřím dolem na Sněžku, dovede v pořádku. Dovedl. Vždyť přeci už jeho dědek vodil celý život lidi na Snowdon.

Po přivítání seznámíte nejlépe u mapy všechny účastníky s průběhem a náročností plánované trasy, časovým harmonogramem včetně ukončení, plánovanými zastávkami a tématem, kterému se budete ve výkladu věnovat. Slibte jim (a posléze také dopřejte) zastávku na svačinu.

Sdělíte všem číslo svého mobilního telefonu a poučíte je, co mají dělat, když se ztratí.

Poptáte se po zkušenostech z této trasy či podobných podniků.

Po té alespoň formálně zkontrolujete výstroj účastníků. Jistěže nepolezete každému do batohu a neochutnáte jeho svačinu, ale zběžný pohled na obuv a bundy všech a stručný komentář vzbudí alespoň dojem, že myslíte na zdar akce a zdraví všech. Je dobré dát možnost u místního obchodu doplnit tekutiny či pochutiny. Spokojení budou i účastníci i majitel obchodu.

Slibte jim, co na exkurzi uvidí, zažijí, na co se mají těšit. Když se budete vyjadřovat trochu nejasně, neškodí to. Nemusíte hned říct, že jim řeknete, proč středověcí horníci vypadali jako

permoníci. Stačí na první pohled zmatená informace, že se dozvědí proč má trpaslík špičatou čepičku. Pokud jim ale něco slíbíte, tak jim to musíte splnit.

Vyjádříte přesvědčení, že všichni exkurzi přežijí a alespoň živí se vrátí zpět a pokusíte se při tom nelhat.

Vydáte se na trasu...

... a jdeme.

Pokud to jde, těžiště výkladu směřujte do prvních dvou třetin cesty. Klienti jsou ještě čerství, zvědaví, ale ještě se sami moc nechtějí ptát. Není žádné pravidlo na to, kolik zastávek (ne)máte dělat. Záleží na tom, co chcete interpretovat, jako trasu jste zvolili, jací jsou klienti atd. Snažte se časový limit dodržet. Je to vizitka dobrého průvodce! Pokud klienti chtějí trasu pozměnit nebo doplnit, snažte se s ním vyjít vstříc ale upozorněte je na to, že časový limit nedodržíte.

Nezapomeňte dělat slíbené zastávky. Snížíte tím riziko chaotického pojídání svačin, pití a svlékání či oblékání. První zastávku (nepočítáme-li zastávky určené k výkladu), udělejte cca 10 minut po té, co jste vyrazili. Je to doba, kdy se všichni zahřáli a budou se chtít svlékat. Klidně ať se svlékají. Ale najednou.

I když nebudete mluvit přímo k tématu, pro který skupinu vedete, je dobré s ní pořád mluvit. Snažte si najít čas na každého, kdo projeví zájem, je jedno zda je velký nebo malý. Skupinu pravidelně informujte o tom, jak daleko jste urazili, slibujte jim, co uvidí a co je čeká. Skupinu takové informace uklidňují a vám tvoří image znalce. Pokud jste na začátku exkurze něco slíbili, musíte jim to dát. Pokud je to něco opravdu zajímavého, tak jim to připomínejte, živte v nich zvědavost, ale dejte jim to až úplně nakonec. Nejlepší je, když skupina škemrá o informace. Hrajte si s ní, provokujte, drážděte ...a nakonec uspokojte.

Nenechávejte klienty na už zahájené exkurzi moc rozhodovat o trase. Většinou se stejně nedohodnou kam vlastně, chtějí a jen se debatou zdržíte. Pokud budou ve skupině tendence plán změnit, poslechněte si diskusi, a pokud to půjde, rozhodněte sami. Hlasování vede většinou k tomu, že někoho trochu naštvete, protože nestihne autobus, chtěl to jinak a vy jste v něm vzbudili očekávání a nakonec vyhověli někomu jinému.

Snažte se, aby se vám skupina nerozprchla na závěr. Říká se, že konec dobrý – všechno dobré. Na konci exkurze krátce shrnete to, o čem jste povídali, pochválíte všechny a rozdáte nějaký drobný upomínkový předmět.

Na našich tematických exkurzích rozdáváme malé dřevěné gravírované visačky. Mají šňůrku a dají se pověsit na batoh, mobilní telefon nebo na klíče. Až budete takové visačky/samolepky atd. rozdávat, zdůrazněte, že takovou visačku/samolepku může dostat jen ten, kdo byl na vaší exkurzi! Nikdo jiný, dokonce ani váš nadřízený, ředitel Správy, vedoucí, ministr aj. visačku nedostal, i když si o ní řekl! Prostě nebyl na exkurzi, tak má smůlu.

... a co odpovědnost?

- Pokud vedete školní skupinu, tak odpovědný je vedoucí skupiny/učitel.
- Pokud povedete jako skautský náčelník oddíl bez vedoucího, tak se odpovědnosti nevyhnete v žádném případě.
- Pokud povedete klub zahrádkářů, tak je situace relativně jednoduchá, každý odpovídá za svůj zdravotní stav sám.
- Každopádně lze řešit důkladným seznámením všech účastníků s podmínkami (vzdáleností a převýšením trasy a jejím úskalí), které vás na cestě mohou potkat,

v extrémních případech zvažte, jestli byste si neměli od všech či alespoň od vedoucího – organizátora tyto podmínky nechat podepsat.

- Na škodu jistě nebude, pokud budete mít uzavřenu pojistku na škody způsobené při výkonu povolání, tzv. pojistka na blbost.
- Váš zaměstnavatel by měl mít nějaký vnitřní předpis, který by měl podmínky exkurzí stanovit.

Pamatujte, že i sebe lépe naplánovaná exkurze se sebe jasnějšími cíly nemusí vést k zamýšlenému výsledku!!!

Vaše exkurze musí mít váš jasný cíl a vy byste se měli snažit ho dosáhnout. Jednou jsem v červnu vedl nějaké středoškoláky na Sněžku. Bylo typicky krkonošské počasí – lilo, fičelo, zima ... nálada na bod mrazu. Vypadalo to, že exkurze bude bídná a studenti si odnesou jediné – v Krkonoších je hrozně a není rado tam jezdit. Ale cílem exkurze byla interpretace tundry. Špatné počasí bylo přímo ideálním odrazovým můstkem pro takové sdělení, protože tundra znamená – zima, vítr a déšť. Na exkurzi jsme měli – zimu, vítr a déšť. Na exkurzi jsme měli tundu.

Ing. Michal Skalka
strážce Správy Krkonošského národního parku a lektor ekologické výchovy
průvodce v Krkonoších více než 20 let a v Alpách 5 let